

Tourism and Recreation

<https://dergipark.org.tr/tourismandrecreation>

E-ISSN: 2687-1971

Coğrafi işaretli ürünlerin somut olmayan kültürel miras Türk mutfak kültürü unsurlarıyla karşılaştırılması: UNESCO gastronomi şehri Afyonkarahisar ili örneği

Comparison of geographical signed products with intangible cultural heritage features of Turkish cuisine culture: The case of UNESCO gastronomy city Afyonkarahisar province

Hatice DİKMEN BOYRAZ^{1*}, Mustafa SANDIKCI²

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, haticedikmen@hotmail.com, 0000-0002-0558-491X

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, sandikcimustafa@hotmail.com, 0000-0002-1437-2484

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFO

Araştırma / Research Article

Anahtar Kelimeler:
UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı, Coğrafi İşaretli Ürünler, Somut Olmayan Kültürel Miras, Gastronomi Turizmi, Afyonkarahisar

Key Words:
UNESCO Creative Cities Network, Geographically Indicated Products, Intangible Cultural Heritage, Gastronomy Tourism, Afyonkarahisar.

Gönderme Tarihi/Received Date:
25.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted Date:
30.12.2023

Yayımlanma Tarihi/Published Online:
31.12.2023

DOI:
[10.53601/tourismandrecreation.1349928](https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1349928)

ÖZET

Destinasyonlar, rekabet üstünlüğünü kaybetmemek ve sürdürülebilir kılmak için sahip olduğu turizm ürünlerini tüm kaynakları ve değerleri yönüyle bir arada eş güdümlü değerlendirmeli ve tamamlayıcı öğelerden faydalanmalıdır. Bu çalışmada, Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu coğrafi işaretli ürünler ile somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) değerlerinin mevcut durumunu ayrı ayrı ortaya koymak ve UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı gastronomi apoleti kapsamında Afyonkarahisar'ın coğrafi işaretli yiyecek-içecek ürünlerinin SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurları ile uyumluluğunu karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evreni, coğrafi işaretli ürünler ile ulusal SOKÜM envanterini kapsarken, örneklemini ise Afyonkarahisar ilinin bu iki kategoride sahip olduğu ürünler oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tekniği benimsenmiştir. Bu doğrultuda, ikincil veri kaynakları olarak Türk Patent ve Marka Kurumu Coğrafi İşaret Portalı ile UNESCO Türkiye Milli Komisyonu SOKÜM Ulusal Envanteri kullanılmıştır. Verilerin analizinde, sıklık analizden faydalanılmış ve elde edilen bulgular çeşitli değişkenler bakımından çapraz tablolar aracılığıyla ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, Afyonkarahisar'ın sahip olduğu coğrafi işaretler ile SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurları arasındaki uyum düzeyinin yüksek olmasına rağmen bu iki değişken açısından çalışmaların aynı önem/öncelik düzeyinde eş güdümlü yürütülmediği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Destinations should evaluate their tourism products in coordination with all their resources and values and benefit from complementary elements to not lose their competitive advantage and make them sustainable. This research aimed to present separately the current situation of geographically indicated products and intangible cultural heritage (ICH) values of Afyonkarahisar province and within the scope of UNESCO Creative Cities Network Gastronomy epaulet, comparatively, examine the compatibility of geographically indicated food products of Afyonkarahisar with the elements of ICH Turkish Cuisine. The research population covers the geographically indicated products and the national ICH inventory, while the sample consists of the products that Afyonkarahisar province has in these two categories. Document-archive technique, one of the qualitative research methods, was adopted in data collection. In this direction, Turkish Patent and Trademark Institution Geographical Indication Portal and UNESCO Turkish National Commission ICH National Inventory were used as secondary data sources. In the analysis of the data frequency analysis were used, and the obtained findings were discussed through cross tables in terms of various variables. As a result of the research, it has been determined that although the level of harmony between the geographical indications of Afyonkarahisar and the Turkish Culinary Culture elements of the ICH National Inventory is high, the studies are not carried out in coordination at the same level of importance/priority in terms of these two variables.

1. Giriş

Turizm sektörünün büyüyen yapısı, artan teknolojik ve ekonomik koşullar, sektörün hızlı gelişimi rekabeti artırarak

destinasyonları rekabet avantajı oluşturabilmeye (Akgöz vd., 2016) ve aynı zamanda bu avantajları sürdürülebilir hâle getirmeye yönelmiştir. Destinasyonlar mevcut pazar paylarını koruyabilmek ve geliştirebilmek için turizm ürünlerinde çeşitlilik oluşturmaya (Kozak & Kızıllırmak, 2006)

* Sorumlu yazar /Corresponding author.

Doktorant, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, haticedikmen@hotmail.com, 0000-0002-0558-491X

veya var olan turizm ürünlerinin marka değerini artırmaya ve onlardan yararlanmayı sürdürmeye yönelik (Baytok & Boyraz, 2021) yeni adımlar atmaya başlamışlardır. Turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesinde direkt çekim gücü yaratacak yeni ürünlerin üretilmesi, destinasyonların sahip olduğu arz kaynaklarına bağlıdır (Cengiz, 2012). Destinasyonların sahip olduğu altyapı ve üst yapı olanakları, tamamlayıcı hizmetler ile doğal, kültürel ve toplumsal kaynakların farklılığına bağlı olarak sunabilecekleri turizm ürünleri de değişkenlik göstermektedir (Hacıoğlu, 2000; Hacıoğlu & Avcıkurt, 2008). Nitekim turizmde kullanılan alanların çeşitliliği de turizm ürünlerinin oluşturulmasında farklılıkların gerekliliğini ortaya koymaktadır (Demir & Demir, 2004). Diğer taraftan sahip olunan turizm ürünlerinin marka değerini artırmak ve bu ürünlerin sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla destinasyonlar uluslararası çeşitli sertifika, program, apolet, unvan gibi tescillerle imajını güçlendirerek rekabet avantajı elde etmektedir (Baytok & Boyraz, 2020). Aynı zamanda bu yöntemle destinasyonlar, mevcut turizm ürünlerinin korunmasını, geleceğe taşınmasını ve ekonomik katkısının devamlılığını sağlayabilmekte veya yeni bir turizm ürünü en baştan sağlıklı olarak geliştirebilmekte ve kullanabilmektedir. Uluslararası düzeyde destinasyonların markalanmasına yönelik kullanılacak yöntemler arasında yavaş/sakin şehir (cittaslow) ve UNESCO yaratıcı şehirler ağı gösterilebilir.

Destinasyonlar, belirtilen iki yöntemden birisini tercih edebileceği gibi her ikisini aynı anda da kullanabilmektedir. Önemli olan, hangi yöntem olursa olsun, destinasyonlarda sahip olunan turizm ürünlerinin tüm yönlerinin bir arada eş güdümlü değerlendirilebilmesidir. Bu noktada turizm ürünlerinin tamamlayıcı öğelerinden de faydalanılması gerekmektedir. Afyonkarahisar ili her iki yöntemi birden tercih eden destinasyonlardan birisidir. Türkiye'nin termal başkenti olarak Afyonkarahisar ili (Türkiye Kültür Portalı, 2023) ana turizm ürünü olan termal turizmin dışında turizm ürününün çeşitlendirilmesi kapsamında sahip olduğu zengin kültürel değerlerin turizme kazandırılması amacıyla mutfak kültürünü gastronomi turizmine dâhil etmek için girişimler başlatmıştır. Takip eden süreçte de destinasyon imajını artırmak ve rekabet aracı olarak kullanabilmek için Afyonkarahisar ili 2019 yılında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na "gastronomi" alanında dâhil olmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Her iki yöntemi birden kullanan Afyonkarahisar ili gastronomi turizmi kapsamında bu turizm ürününün geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için tamamlayıcı öğelerden biri olarak coğrafi işaretleri de kullanmaya ve artırmaya yönelmiştir. Gastronomi turizm ürünü için kullanılacak tamamlayıcı öğelerden bir diğeri ise somut olmayan kültürel miras unsurları (SOKÜM) ve bu doğrultuda sahip olunan mutfak kültürüdür. SOKÜM unsurları herhangi bir şehrin kalkınması ve kültürünün korunması için önem arz etmektedir (Kaplan, 2018; Taştan & İflazoğlu, 2018). Çünkü SOKÜM unsurları tarım, turizm ve kültür turizmine altyapısal anlamda destek sağlayarak şehrin gelişmesine imkân vermektedir. Tarımsal faaliyetler ile ürün yetiştirilmekte; kültür ile yiyecek kendine özel bir kimlik kazanmakta; turizm ile de diğer iki bileşen kullanılarak gerekli altyapı ve tesisler kurularak ziyaretçi bölgeye

çekilebilmektedir. Tüm bu unsurlar ise turizmin vazgeçilmez öğelerini oluşturmaktadır (Du Rand vd., 2003: 108); şehrin ekonomisine ve pazarlanmasına katkı sağlamakta, ürün gelişimine yenilikçi imkânlar sunmakta ve şehrin gelişimine kültürün tanınmasına geniş çaplı bir katkı sağlamakta, sürdürülebilir tarımı desteklemekte ve korunmasına yardımcı olmaktadır (Kesici, 2012: 34).

Yaratıcı Şehirler Ağı'nı 2004 yılında hayata geçiren UNESCO (UNESCO Creative Cities Network, 2023) aynı zamanda 2003 yılında SOKÜM'ün korunmasına ilişkin sözleşmeyi de (UNESCO Intangible Cultural Heritage, 2023) yürürlüğe koyan kuruluştur. Bu durum, turizmde yeni bir ürün oluştururken var olan kaynakların her yönüyle bir arada kullanımını ve bu kaynaklar üzerine yeni turizm ürünlerinin inşa edilmesi gerektiğine örnek teşkil etmektedir. Destinasyonlardaki turizm ürünlerinin kullanımında, gelişiminde veya sürdürülebilirliğinde sahip olunan tüm turizm kaynaklarının ve kültürel değerlerin yöneticiler tarafından dikkate alınması ve birlikte değerlendirilmesi gereklilik arz etmektedir. Birbirini destekleyecek şekilde, tamamlayıcı öğelerin turizm ürünlerinde kullanılması, destinasyonların istedikleri hedeflere daha kolay ulaşmasına katkı sunacaktır. Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı, gastronomi apoleti açısından, coğrafi işaretlerin yanı sıra SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurlarının da tamamlayıcı öğe olarak birlikte değerlendirilmesi, şehrin marka değerine katkı sunarken, gastronomi turizmi ürününün de rekabet avantajının güçlendirilmesini sağlayabilecektir. Destinasyonlar açısından bu yöndeki mevcut durumlar, yapılacak çalışmalarla ortaya çıkarılmalı ve destinasyonların gelişimi açısından incelenmelidir. Nitekim Afyonkarahisar iline veya daha önce bu unvanı almış diğer turizm destinasyonlarına ilişkin böyle bir çalışmaya rastlan(a)madığı için UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na Türkiye'den en son dâhil olan il olarak Afyonkarahisar için böyle bir çalışmanın gerçekleştirilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda araştırma, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na "gastronomi" alanında dâhil olan Afyonkarahisar ilinin, bu apoleti sürdürülebilir şekilde taşıyabilmesi ve koruyabilmesi için sahip olduğu tüm gastronomik kültürel değerleri bir arada değerlendirme durumunu ortaya koyma bakımından bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

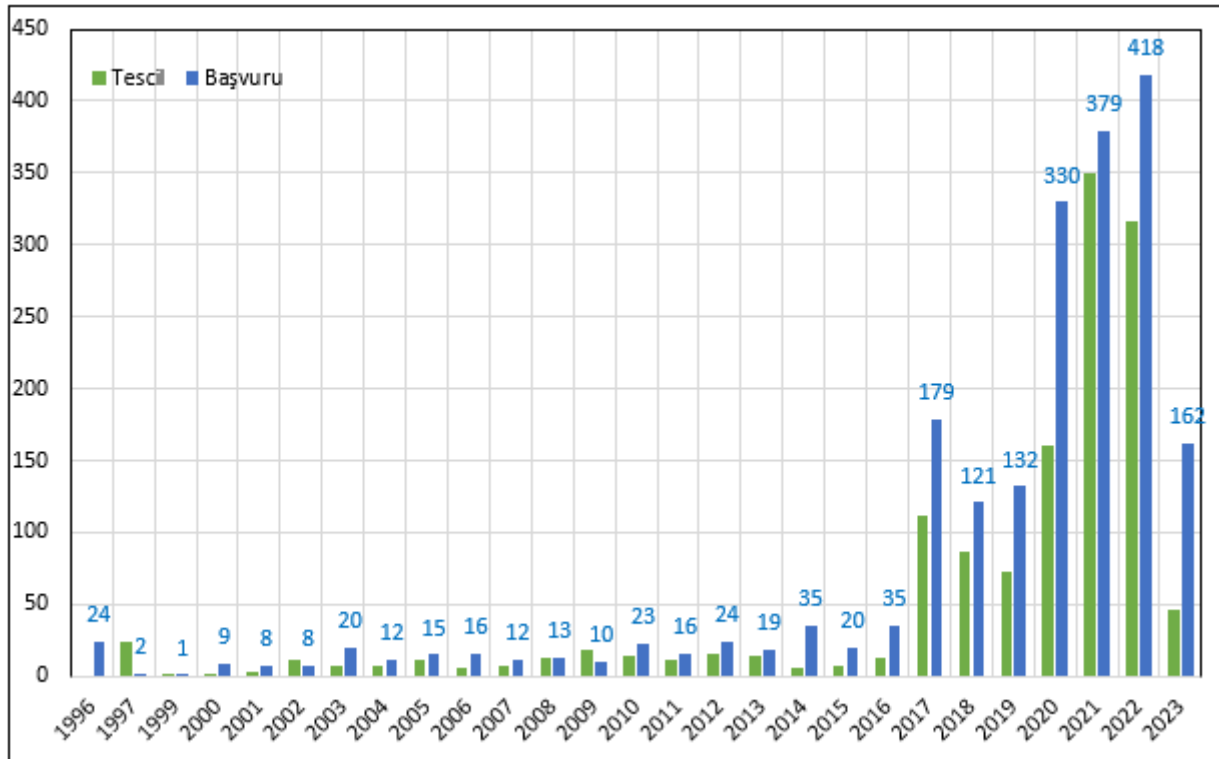
2.1. Coğrafi İşaret

Coğrafi işaretler, menşe adı ve mahreç işareti olarak iki temel grup altında toplanmaktadır. Menşe adı, coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya istisnai durumlarda ülkeden kaynaklanan, tüm veya esas özelliklerini bu coğrafi alana özgü doğal ve beşeri unsurlardan alan, üretimi, işlenmesi ve ilgili diğer işlemlerin tümünün söz konusu coğrafi alanın sınırları içinde gerçekleştiği ürünleri; mahreç işaretleri ise coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya ülkeden kaynaklanan, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından bu coğrafi alan ile özdeşleşen, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az biri belirlenmiş coğrafi alanın sınırları içinde yapılan ürünleri tanımlamaktadır. Menşe

adı sadece ait oldukları coğrafi bölgede üretilirken mahreç işareti ilgili coğrafi yöreler dışında da üretilebilmektedir. Bunun nedeni, menşe adına sahip ürünlerin niteliklerini doğrudan yalnızca ait olduğu yöre içinde üretildiği takdirde kazanabilmesi, mahreç işaretinde ise ürünün özelliklerinden en az birisinin ilgili yöreye ait olmasının yeterli kabul edilmesidir. Bu iki coğrafi işaret (menşe adı ve mahreç işareti) kapsamına girmemekle birlikte ilgili piyasada bir ürünü tarif etmek için geleneksel olarak en az 30 yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan adlar, “geleneksel üretim veya işleme yöntemi yahut geleneksel bileşimden kaynaklanması” ve/veya “geleneksel ham madde veya malzemeden üretilmiş olması” şartlarından en az birini sağlaması halinde geleneksel ürün adı (Sınai Mülkiyet Kanunu, 2016) olarak nitelendirilmektedir. Bu tür tescilli tanımlamalarda, sınırları belli bir coğrafi alan belirlenmemektedir (Türk Patent, 2023a).

Türkiye’de 2023 yılı Mayıs ayı sonu itibarıyla coğrafi işaret tescili almış 1345 ürün bulunmaktadır. Bu ürünlerin %73,4’ü (987 ürün) mahreç işareti, %26,6’sı (358 ürün) menşe adı türünde coğrafi işaretlidir. Diğer taraftan 728 ürün için de coğrafi işaret başvurusunda bulunulmuş olup ilgili ürünlerin tescil süreçleri devam etmektedir. Bununla birlikte aynı tarih itibarıyla altı adet geleneksel ürün adı tescillenirken 27 ürüne ilişkin için de başvuru yapılmıştır. Her üç grup dikkate alındığında, Türkiye için farklı türde ve niteliklerdeki 2079 ürün tescil işlemlerine dâhil edilmiştir (Türk Patent, 2023b). Türkiye’de coğrafi işaretlere ilişkin tescil ve başvuru sayılarının yıllara göre dağılımı Grafik 1’de ele alınmıştır. 1996-2016 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte, toplamda 322 ürün için coğrafi işaret başvurusu yapılmış olup bunların

%60,6’sının (195 ürün) tescil işlemleri tamamlanmıştır. 2017 yılı Ocak ayında yürürlüğe giren Sınai Mülkiyet Kanunu (Kanun No: 6769) sonrasında ise coğrafi işaret başvurusu yapılan ve tescillenen ürün sayısının ivmelenmesi artmıştır. Böylelikle 2017 yılı ile 2023 yılı Mayıs ayı sonuna kadar olan dönemde, başvuru sayısı beş kattan fazla artarak 1721’e yükselirken coğrafi işaretli tescil sayısı yaklaşık altı katına çıkarak 1146 olmuştur. Tüm bu ürünlerin coğrafi işaretle tescillenmesinde oran olarak en büyük sahiplik ise %35,2 ile belediyelere aittir. Ticaret ve Sanayi Odaları %30,2 ve Ticaret Borsaları %8,8 ile belediyelerden sonra en fazla oranda coğrafi işaret tescili sahipleridir. Böylelikle her dört coğrafi işaretli üründen üçünün (%74,2) tescil işlemlerini bu üç kurum/kuruluş yürütürken, biri (%25,8) ise diğer 13 farklı kurum/kuruluşlar veya şahıslar tarafından gerçekleştirilmiştir (Türk Patent, 2023c). Türkiye’de coğrafi işaretlere ilişkin tescil ve başvuru sayılarının illere ve coğrafi alanlarına göre dağılımına Tablo 1’de detaylı olarak yer verilmiştir. Coğrafi işaretli 1345 ürünün coğrafi alan bakımından 9’u Türkiye ve 13’ü yurt dışı olarak, geri kalan 1323’ü ise 81 il adına tescillenmiştir. İl başı ortalama coğrafi işaretli ürün sayısı 2018’de 4,6 (Boyraz, 2018: 31) iken 2023’te bu sayı 16,3’e yükselmiştir. Bu ortalamanın üzerinde coğrafi işarete sahip il sayısı ise yalnızca 26’dır. En fazla tescilli coğrafi işarete sahip ilk beş il sırasıyla; Gaziantep (101), Konya (64), Diyarbakır (48), Afyonkarahisar (47) ve Erzurum (46)’dur. Diğer taraftan başvuru sürecinde olan ürün sayısı 701 olup coğrafi alan bakımından üçü Türkiye ve biri yurt dışı için, geri kalan 697’si ise 78 il adına ürünlere ilişkin coğrafi işaret süreci devam etmektedir. Başvuru aşamasında en çok ürüne sahip ilk beş il sırasıyla; Çorum (64), Konya (44), Karaman (31), Muğla (28) ve Erzurum (25)’dur.

Grafik 1. Yıllara Göre Coğrafi İşaretlere İlişkin Tescil ve Başvuru Sayıları

Kaynak: Türk Patent, 2023b

Bu iki veri birlikte değerlendirildiğinde, Konya ve Erzurum en çok coğrafi işaret tesciline sahip olan iller arasında yer almasının yanı sıra bu sayıyı artırmaya yönelik en fazla coğrafi işaret başvurusu da yapmış il durumundadır. İllerin tescilli ve başvuru aşamasındaki toplam coğrafi işaretli ürünlerinin sayısı karşılaştırıldığında, en çok coğrafi işaretli ürüne sahip olma potansiyeli bulunan ilk beş il sırasıyla; Gaziantep (109), Konya (108), Çorum (72), Erzurum (71) ve Afyonkarahisar (61)'dir. Tüm bunlara karşın en az coğrafi işaret tescilli ürüne sahip il iki adet ile Batmandır. Onu Bitlis (3), İstanbul (3), Kırıkkale (3), Muş (3), Şırnak (3), Tunceli (3) ve Yalova (3) illeri takip etmektedir.

2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

Kültür kavramının kökeni, Latince "cultura" ve "colore" kelimelerine dayanmakta olup yetiştirmek, büyütme anlamına gelmektedir. Kültür kavramı ilk olarak 1750'li yıllarda tarım açısından yetiştirmek anlamında kullanılırken daha sonra "insan deneyimleri, yaşam biçimi ve insan gelişimi ile zihinsel faaliyetleri sonucu oluşan değerler" olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Kültür kavramına yönelik yapılan tanımlamalar geniş yelpazeyi kapsamaktadır. Gustav Klemm kültürü, "Bir insan grubunun, yetenekleri, becerileri ve sanatları, gelenek ve görenekleri, yaşam biçimleri" şeklinde tanımlarken (Usal & Kuşluyan, 2002: 105-106) diğer yazarlar tarafından

Tablo 1. İllere Göre Tescilli ve Başvuru Aşamasındaki Coğrafi İşaretli Ürün Sayıları

Sıra	İl Adı	Tescil	Başvuru	Toplam	Sıra	İl Adı	Tescil	Başvuru	Toplam
1	Adana	20	3	23	43	Karabük	7	10	17
2	Adıyaman	9	2	11	44	Karaman	6	31	37
3	Afyonkarahisar	47	14	61	45	Kars	6	5	11
4	Ağrı	4	1	5	46	Kastamonu	31	5	36
5	Aksaray	11	4	15	47	Kayseri	26	12	38
6	Amasya	18	22	40	48	Kırıkkale	3	1	4
7	Ankara	38	10	48	49	Kırklareli	4	6	10
8	Antalya	15	6	21	50	Kırşehir	8	4	12
9	Ardahan	5	3	8	51	Kilis	9	5	14
10	Artvin	7	1	8	52	Kocaeli	11	8	19
11	Aydın	24	7	31	53	Konya	64	44	108
12	Balıkesir	21	24	45	54	Kütahya	18	4	22
13	Bartın	12	4	16	55	Malatya	38	18	56
14	Batman	2	6	8	56	Manisa	23	16	39
15	Bayburt	12	2	14	57	Mardin	18	8	26
16	Bilecik	6	1	7	58	Mersin	21	5	26
17	Bingöl	4	1	5	59	Muğla	24	28	52
18	Bitlis	3	-	3	60	Muş	3	2	5
19	Bolu	25	14	39	61	Nevşehir	8	6	14
20	Burdur	11	7	18	62	Niğde	5	4	9
21	Bursa	25	18	43	63	Ordu	15	8	23
22	Çanakkale	11	8	19	64	Osmaniye	5	2	7
23	Çankırı	16	19	35	65	Rize	15	8	23
24	Çorum	8	64	72	66	Sakarya	17	6	23
25	Denizli	14	8	22	67	Samsun	15	5	20
26	Diyarbakır	48	5	53	68	Siirt	6	3	9
27	Düzce	14	2	16	69	Sinop	12	1	13
28	Edirne	11	6	17	70	Sivas	19	4	23
29	Elazığ	9	9	18	71	Şanlıurfa	44	5	49
30	Erzincan	8	10	18	72	Şırnak	3	17	20
31	Erzurum	46	25	71	73	Tekirdağ	9	4	13
32	Eskişehir	14	-	14	74	Tokat	16	13	29
33	Gaziantep	101	8	109	75	Trabzon	12	5	17
34	Giresun	13	2	15	76	Tunceli	3	2	5
35	Gümüşhane	11	6	17	77	Uşak	8	4	12
36	Hakkâri	8	9	17	78	Van	16	5	21
37	Hatay	22	10	32	79	Yalova	3	1	4
38	İğdir	6	-	6	80	Yozgat	7	4	11
39	Isparta	16	4	20	81	Zonguldak	6	7	13
40	İstanbul	3	5	8	82	Türkiye	9	3	12
41	İzmir	37	11	48	83	Yurt dışı	13	1	14
42	Kahramanmaraş	24	10	34	TOPLAM		1345	701	2046

Kaynak: Yazarlar tarafından Türk Patent 2023 yılı verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

“ahlakı, sanatı, örf ve adetleri, bilgiyi, yetenek ve alışkanlıkları içine alan maddi ve manevi değerlerin tamamı” (Türker & Çelik, 2012: 87) ya da “kişilerin yaptığı, düşündüğü ve oluşturduğu unsurların bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2011: 128). Bu unsurlar ise toplumun bir üyesi olarak insanın edindiği bilgiyi, inancı, sanatı, hukuku, ahlakı, geleneği ve diğer tüm yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütünü kapsamaktadır (Tylor, 1871). Herhangi bir toplumun kültürü, o toplumun üyelerinin talimat veya taklit yoluyla edindiği, az ya da çok paylaştıkları fikirlerin, koşullu duygusal tepkilerin ve alışılmış davranış kalıplarının toplamından (Linton, 1936) ve belirli bir toplumun üyelerinin veya bir toplumun kesiminin karakteristik özelliği olan kalıplaşmış, tekrarlayan düşünme, hissetme ve hareket etme biçimlerinden oluştuğu söylenebilmektedir (Harris, 1975). Kültür aynı zamanda, insan ırkı tarafından geliştirilen, nesilden nesile aktarılan ve başarılı bir şekilde öğrenilen geleneksel davranışların bütünü (Brumann, 1999) ve diğer toplumları incelemek için belirli bir ırkın, bölgenin veya toplumun geleneksel davranış biçimleri anlamına gelmektedir (Bailey & Peoples, 1998). Yapılan bu tanımlar doğrultusunda kültürün bir grup insan tarafından paylaşılan ve/veya öğrenilen herhangi bir şeyden oluştuğu konusunda hemfikir oldukları (Brumann, 1999) görülmektedir.

Miras kavramı, tıpkı kültür gibi birçok tanımlamaya sahiptir. En yaygın ve kabul gören tanımlamalar açısından “miras” kavramı; “geçmişten devraldığımız ve günümüzde kullandığımız şey” (Timothy, 2011: 3) ve “bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey” olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2022). Bu kavram geçmişten gelen fiziksel kalıntıların ötesine geçerek dil, manevi inançlar gibi kültür unsurlarının yanı sıra nehirleri, koruları, buzulları, ormanları, kanyonları, dağları, birçok doğal oluşum ve kültürel varlıkları da kapsamaktadır (Timothy, 2011: 3). Bu kültürel varlıklar ise miras kavramı ile beraber incelendiğinde “kültürel miras” şeklinde yeni bir kavram oluşmaktadır (Ayvacı, 2018: 70). Kültürel miras, insanların geçmişi ile bağlantılarını sürdüren uygarlıkların benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyan, gelecek nesillerimize ne yaptığını anlatan geleceğin parçası olmayı hak eden evrensel bir süreçtir (Hewison, 1989). Aynı zamanda kültürel miras “tarihsel süreç içerisinde geçmişten bugüne, insanların yaşam içinde bulunduğu süreçte, ürettiği ve biriktirdiği, gelecek kuşaklara aktardığı kültürel varlıklar” (Pehlivan, 2015) bütünü olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel miras değerleri, kendi içerisinde somut ve somut olmayan unsurlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (McKercher & Du Cros, 2002: 6). Somut kültürel miras; “resim, mimari yapılar, anıtlar, sit alanları ve doğal oluşumlar” (Akay, 2006: 41) olarak nitelendirilirken, somut olmayan kültürel miras ise, “sözlü gelenekler, toplumların kültürleri (doğum, kına, nişan, evlilik, sünnet, ölüm vb.), inanışları, dili, ritüelleri, halk hikâyeleri (masal, hikâye, destan, karagöz, meddahlık), tekerlemeleri, manileri, müzikleri ve şiirleri, el işçiliği (usta-çırak ilişkisi ile aktarılan geleneksel sanatlar ve meslekler), farklı kültürlerle özgü mutfak ve hekimlik bilgileri” gibi değerler olarak nitelendirilmektedir (Yeşilbursa, 2011: 10). Somut kültürel değerlerin zarar gördüğünde aslına uygun

şekilde restore edilmesi (Okuyucu, 2011: 22-23) veya somut olmayan kültürel değerlerin yok olmaya yüz tuttuğunda tekrar toplum tarafından kabul edilebilir hâle getirilmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla bu değerlerin korunması gerekmektedir. Nitekim bunun en önemli örneklerinden birisi, anlaşılması ve yaşayabilirliğinin sağlanması için gerekli yol ve yöntemleri içeren Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) korunmasına ilişkin devletlerarası komitenin hayata geçirilmesidir. Bu sayede devletler toprakları üzerindeki mirasları içeren envanter oluşturarak SOKÜM değerlerini güvence altına almayı sağlamışlardır (Saçlı, 2016: 33).

“İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi” 17 Ekim 2003 yılı tarihinde Paris’te düzenlenen genel konferansının 32. oturumunda kabul edilmiştir (UNESCO, 2022). Bu sözleşme, bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve nesilden nesile aktarmak ve günümüze kadar getirmek için devam ettirdiği somut olmayan kültürel miraslarının korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarmasını sağlayacak yol, yöntem ve imkânlar olarak nitelendirilmektedir (Oğuz, 2009; Özdemir, 2009). Sözleşmenin 16. maddesi SOKÜM’ün uluslararası boyutta temsili listesini ve 17. maddesi acil koruma gerektiren SOKÜM listelerini oluşturmayı kapsamaktadır. Sözleşmede, SOKÜM’ün ulusal düzeyde korunmasına yönelik; tüm tarafların (devletlerin) kendi SOKÜM unsurlarının envanterini hazırlaması ve düzenli olarak güncellemesi, SOKÜM’ün korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik hukuki düzenlemelerin hazırlanması için ilgili kurum ve kuruluşları belirlemek ve çalışmalar yürütmek, toplumda başta gençler olmak üzere tüm kesimlere ilişkin duyarlılık ve bilincin artırılması ile ilgili çalışmaların yürütülmesi gibi önlemlere yer verilmiştir (UNESCO, 2022). Türkiye ülke olarak bu sözleşmeye 19.01.2006 tarihli ve 5448 sayılı “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” ile dâhil olarak 27.03.2006 tarihinde resmi olarak sözleşmenin bir tarafı olmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). SOKÜM’ün korunması sözleşmesi doğrultusunda oluşturulan Türkiye’nin SOKÜM ulusal envanterine Tablo 2’de yer verilmiştir.

SOKÜM’ün korunması sözleşmesinin 12. Maddesine göre tüm taraf devletlerin kendi topraklarındaki SOKÜM unsurlarını tespit etmesi, bu yönde bir envanter çalışması yürütmesi ve oluşturulan envanterlerin belirli aralıklarla güncellemesi gerekmektedir. Türkiye’de bu yöndeki envanter çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Somut Olmayan Türk Kültür Mirası Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Türkiye’nin SOKÜM ulusal envanterinde 35 farklı grup altında, 2021 yılında toplam 297 adet SOKÜM değeri bulunurken 2023 yılında bu sayı 326’ya yükselmiştir. Bu değerlerin 81 ilin tamamına yayıldığı, her ilde en az bir SOKÜM grubuna yönelik unsurun kayıt altına alındığı ve ulusal düzeyde 2021 yılında toplam 1264 unsurun SOKÜM envanterine dâhil edildiği, bu sayının 2023 yılında ise 1395’e çıktığı görülmektedir. SOKÜM unsurları ve altındaki kayıt sayıları 2021 ve 2023 yıllarına göre incelendiğinde; sekiz unsura (12-13-14-15-17-20-21-27) ilişkin iki yıl içerisinde unsur ve kayıt sayısında herhangi bir değişiklik olmadığı; 14 unsura (3-

5-6-8-9-10-11-22-23-24-25-26-32-34) ait unsur sayısının sabit kaldığı, üç unsura (9-24-34) ilişkin kayıt sayısı 2023 yılında azalmasına karşın geri kalan 11’inde kayıt sayısının arttığı; diğer taraftan 2023 yılında geri kalan 11 unsura (1-2-4-7-16-18-19-28-29-30-31-32-33-35) ait hem unsur hem de altındaki toplam kayıt sayısının yükseldiği belirtilmiştir. Yıllara göre illere ait ortalama kayıtlı SOKÜM değeri sayısı ise 2021 yılında 15,6 iken 2023 yılında 17,2 olarak gerçekleşmiştir.

SOKÜM ulusal envanterinin illere göre ayrıntılı dağılımına Tablo 3’te yer verilmiştir. İllere göre kayıt yaptırılan SOKÜM grubu sayısının çeşitliliği göz önüne alındığında; 2021 yılında Isparta (20), Elazığ (18), Sivas (18), Tokat (18) ile Ankara ve Osmaniye (17), 2023 yılında ise Isparta (21), Tokat

(19), Elazığ (18), Sivas (18) ile Ankara, İzmir, Osmaniye ve Şanlıurfa (17) illerinin en çok farklı grupta SOKÜM değerini envantere kayıt yaptırdığı görülmektedir. Toplamda en fazla SOKÜM değerine ait kayıt sayısına sahip ilk beş il 2021 yılında sırasıyla; Isparta (50), Sivas (50), Tokat (50), Kayseri (39) ve Ankara (37) iken 2023 yılında sırasıyla; Tokat (65), Isparta (54), Sivas (50), Şanlıurfa (44) ile Kayseri ve Osmaniye’dir (41). Hem SOKÜM grupları hem de kayıt sayıları beraber değerlendirildiğinde Isparta, Sivas, Tokat ve Ankara illerinin Türkiye’de en fazla SOKÜM değerine sahip iller olarak ön plana çıkmaktadır. En az sayıda grupta SOKÜM değerine sahip iller incelendiğinde ise Adıyaman’ın bir grupta yalnız bir adet kayıtlı unsur ile son sırada yer aldığı, onu iki gruptaki toplamda ikişer kayıtlı SOKÜM değeri bulunan Ağrı ve

Tablo 2. SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri

Unsur Grup Başlık Adları	Grup Kodu	Toplam Unsur		Toplam Kayıt Sayısı		İl Sayısı	
		2021	2023	2021	2023	2021	2023
Klasik Türk Süsleme ve El Sanatları	1.001	12	14	26	28	13	13
Geleneksel El Sanatları Ustalığı (Geleneksel Zanaatkarlık)	1.002	45	49	193	225	61	62
Geleneksel Mimari ve Yapı Ustalığı (Taş, Tuğla, Kerpiç, Metal, Ahşap, Cam vb.)	1.003	5	5	12	13	11	12
Dokuma Sanatı ve Gelenekleri	1.004	4	5	100	107	53	55
Geleneksel Giyim Kuşam Yapımcılığı ve Kullanım Gelenekleri	1.005	3	3	29	33	22	24
Oya/Nakış İşleme, Dikiş ve Örgü Gelenekleri	1.006	4	4	47	49	33	35
Geleneksel Çalgı Yapımcılığı ve İcracılığı	1.007	17	18	23	24	16	17
Geleneksel Çocuk Oyunları ve Oyuncakları	1.008	2	2	43	44	21	22
Geleneksel Toplantılar ve Teşkilatlanmalar	1.009	5	5	41	36	26	22
Kültürel Mekânlara Bağlı Toplumsal Uygulamalar	1.010	4	4	14	16	10	11
Yardımlaşma, Dayanışma ve Hayır Gelenekleri	1.011	4	4	12	14	9	11
Ahretlik, Yol Arkadaşlığı ve Akrabalık Gelenekleri	1.012	4	4	10	10	9	9
Misafir Ağır lama Gelenekleri ve Türk Misafirperverliği	1.013	1	1	1	1	1	1
Uğurlama ve Karşılama Gelenekleri	1.014	2	2	9	9	8	8
Doğum Öncesi/Sonrası ve Çocukluk Çağı Gelenekleri	1.015	10	10	33	33	27	27
Evlenme Gelenekleri	1.016	5	5	62	64	36	36
Ölümlle İlgili Gelenek ve Uygulamalar	1.017	2	2	4	4	4	4
İnanç ve İnanışlara Bağlı Gelenek ve Uygulamalar	1.018	9	11	64	76	37	41
Önemli Gün ve Şahsiyetleri Anma Gelenekleri	1.019	3	4	3	4	3	4
Geleneksel İletişim Yöntem ve Uygulamaları	1.020	1	1	3	3	3	3
Geleneksel Pazarcılık ve Pazar Gelenekleri	1.021	1	1	3	3	2	2
Takvime Bağlı İnanış, Kutlama ve Gelenekler	1.022	21	21	82	85	52	53
Yaylak ve Kışlak Gelenekleri	1.023	1	1	4	5	4	4
Geleneksel Festival ve Şenlikler	1.024	5	5	23	22	19	18
Anlatı Geleneği ve Geleneksel Söz Sanatları	1.025	10		34	36	25	27
Ağıt Yakma Gelenekleri	1.026	2	2	4	5	4	5
Halk Ozanlığı Geleneği	1.027	5	5	28	28	25	25
Halk Müziği ve Türkü Söyleme Geleneği	1.028	9	10	12	13	11	12
Geleneksel Halk Dansları	1.029	16	17	43	52	25	29
Geleneksel Seyirlik Sanatlar ve Oyunlar	1.030	6	8	64	70	29	32
Geleneksel Sporlar	1.031	9	13	40	46	30	32
Tarım ve Bağ-Bahçe Uygulama ve Gelenekleri	1.032	4	4	9	13	8	11
Geleneksel Hayvan Yetiştiriciliği ve Toplumsal Uygulamaları	1.033	5	6	11	19	8	12
Geleneksel Şifa ve Temizlik Uygulamaları, Bakım Ürünleri Yapımcılığı	1.034	4	4	14	13	13	11
Türk Mutfak Kültürü/Geleneksel Yiyecek-İçecek Yapımı ve Toplumsal Uygulamaları	1.035	57	66	164	192	56	60
TOPLAM		35	297	326	1264	1395	81

Kaynak: Yazarlar tarafından UNESCO Türkiye Millî Komitesi 2021 ve 2023 yılı verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Batman illerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Bu durum 2021 ve 2023 yılları için aynı düzeyde kalmış ve değişmemiştir.

İllerin SOKÜM ulusal envanterine kayıtlı unsur sayıları yıllara göre değişimleri değerlendirildiğinde; %51,9 ile yarısından fazlasının (42 il) 2021 yılından 2023 yılına geçiş sürecinde SOKÜM grup unsurları ve altındaki kayıt sayılarının sabit kaldığı, herhangi bir güncellemenin olmadığı belirlenmiştir. Buna ilave olarak, illerin %17,3'ünün (14 il) 2023 yılındaki kayıtlı olunan SOKÜM grup sayısında da bir değişiklik olmamıştır. Diğer taraftan iki ilin (%2,5) SOKÜM grup sayısında azalma olmasına rağmen geri kalan illerin

tamamında 2023 yılıyla birlikte hem kayıt yaptırılan SOKÜM grup hem de toplam kayıtlı SOKÜM değeri sayısı artmıştır.

SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü/Geleneksel Yiyecek-İçecek Yapımı ve Toplumsal Uygulamaları ile bu grupta çeşitli iller tarafından kayıt altına alınan SOKÜM değerlerinin sayılarına Tablo 4'te yer verilmiştir. Tabloya göre, bu kapsamda Türkiye'de en çok kayıt yaptırılan unsur "Aşure Geleneği"dir (19 kayıt). Onu 16 kayıt ile "Pekmez, Şıra ve Pestil Yapım ve Gelenekleri" ve 14 kayıt ile "Tören Keşkeği Geleneği" izlemektedir. Diğer taraftan SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü/Geleneksel Yiyecek-İçecek

Tablo 3. İllere Göre SOKÜM Ulusal Envanterinde Grup ve Kayıt Sayıları

Sıra	İl Adı	Grup Sayısı		Kayıt Sayısı		Sıra	İl Adı	Grup Sayısı		Kayıt Sayısı	
		2021	2023	2021	2023			2021	2023	2021	2023
1	Adana	6	6	7	7	42	Kahramanmaraş	11	11	25	26
2	Adıyaman	1	1	1	1	43	Karabük	10	10	22	24
3	Afyonkarahisar	8	8	16	16	44	Karaman	9	10	21	23
4	Ağrı	2	2	2	2	45	Kars	7	7	9	9
5	Aksaray	3	3	3	3	46	Kastamonu	7	9	10	14
6	Amasya	12	12	13	13	47	Kayseri	12	11	39	41
7	Ankara	17	17	37	40	48	Kırıkkale	9	9	13	14
8	Antalya	12	13	21	25	49	Kırklareli	4	4	6	6
9	Ardahan	5	5	5	5	50	Kırşehir	7	7	9	9
10	Artvin	4	4	5	5	51	Kilis	5	5	6	6
11	Aydın	6	7	9	10	52	Kocaeli	9	9	15	15
12	Balıkesir	11	12	15	17	53	Konya	12	14	17	19
13	Bartın	8	8	10	10	54	Kütahya	11	11	18	19
14	Batman	2	2	2	2	55	Malatya	7	9	9	10
15	Bayburt	6	6	7	7	56	Manisa	10	10	22	26
16	Bilecik	5	5	6	7	57	Mardin	5	6	10	11
17	Bingöl	4	4	4	4	58	Mersin	12	13	30	34
18	Bitlis	5	5	6	6	59	Muğla	14	14	28	30
19	Bolu	9	9	13	13	60	Muş	13	13	20	20
20	Burdur	9	9	11	11	61	Nevşehir	4	4	4	4
21	Bursa	16	16	31	33	62	Niğde	3	3	7	7
22	Çanakkale	13	15	23	26	63	Ordu	11	11	19	19
23	Çankırı	2	2	3	3	64	Osmaniye	17	17	33	41
24	Çorum	6	6	8	8	65	Rize	8	8	9	9
25	Denizli	9	8	11	10	66	Sakarya	9	9	24	24
26	Diyarbakır	7	13	8	17	67	Samsun	9	10	17	20
27	Düzce	7	7	9	10	68	Siirt	2	2	4	4
28	Edirne	9	10	17	19	69	Sinop	12	12	20	20
29	Elazığ	18	18	33	35	70	Sivas	18	18	50	50
30	Erzincan	8	8	12	12	71	Şanlıurfa	15	17	31	44
31	Erzurum	10	11	18	25	72	Şırnak	4	4	4	4
32	Eskişehir	11	11	18	18	73	Tekirdağ	9	10	10	11
33	Gaziantep	14	15	20	21	74	Tokat	18	19	50	65
34	Giresun	7	7	10	10	75	Trabzon	9	9	21	23
35	Gümüşhane	15	15	28	30	76	Tunceli	4	4	6	6
36	Hakkâri	2	2	4	4	77	Uşak	10	10	14	14
37	Hatay	8	9	11	15	78	Van	6	9	8	12
38	Iğdır	7	7	13	13	79	Yalova	8	8	9	9
39	Isparta	20	21	50	54	80	Yozgat	7	7	10	10
40	İstanbul	9	11	22	29	81	Zonguldak	10	10	15	15
41	İzmir	15	17	28	32	TOPLAM		35	35	1264	1395

Kaynak: Yazarlar tarafından UNESCO Türkiye Milli Komitesi 2021 ve 2023 yılı verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Yapımı ve Toplumsal Uygulamalarına ilişkin 36 unsura ise sadece birer il tarafından SOKÜM değerinin envanter kaydı yaptırılmıştır.

3. Yöntem

Araştırmanın amacı, Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu coğrafi işaretli ürünler ile SOKÜM değerlerinin mevcut durumunu ayrı ayrı ortaya koyarak UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı gastronomi apoleti kapsamında Afyonkarahisar'ın coğrafi işaretli yiyecek-ıçecek ürünlerinin SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurları ile uyumluluğunu karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurlarındaki Afyonkarahisar iline ait kayıtlı değerlere yönelik Afyonkarahisar'ın sahip olduğu coğrafi işaretli

ürün(ler) var mıdır? Nelerdir?

- Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu coğrafi işaretlerden hangisi aynı zamanda Ulusal SOKÜM Ulusal Türk Mutfak Kültürü envanterinde de kayıtlı bir unsurdur?
- Afyonkarahisar ili için coğrafi işaret başvurusu yapılmış ürünlerin, SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurları ile uyumluluğu hangi düzeydedir?

Araştırma, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na "gastronomi" alanında dâhil olan Afyonkarahisar ilinin, bu apoleti sürdürülebilir şekilde taşıyabilmesi ve koruyabilmesi için sahip olduğu tüm gastronomik kültürel değerleri bir arada değerlendirme durumunu ortaya koyma bakımından bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmanın evreni, coğrafi işaretli ürünler ile ulusal SOKÜM envanterini kapsarken örneklemini ise Afyonkarahisar ilinin bu iki kategoride sahip olduğu ürünler oluşturmaktadır.

Tablo 4. SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü/Geleneksel Yiyecek-İçecek Yapımı ve Toplumsal Uygulamaları ve Kayıt Sayıları

Unsur Adı	Kodu	Kayıt Sayısı	Unsur Adı	Kodu	Kayıt Sayısı
Kahve Kültürü	1.035.01	8	Çay Kültürü	1.035.34	3
Aşure Geleneği	1.035.02	19	Mantı Kültürü	1.035.35	2
Pekmez, Şıra ve Pestil Yapım ve Gelenekleri	1.035.03	16	Çiğ Köfte Kültürü	1.035.36	1
İnce Ekmek Geleneği: Yufka ve Lavaş	1.035.04	10	Köfte Kültürü	1.035.37	2
Geleneksel Simit Yapımı	1.035.05	6	Tirit Yemeği Geleneği	1.035.38	1
Geleneksel Boza Yapımı ve Gelenekleri	1.035.06	1	Pilav Başı Geleneği	1.035.39	1
Ekmek Kültürü	1.035.07	2	İskilip Dolması Geleneği	1.035.40	1
Geleneksel Kaymak Yapımı	1.035.08	1	Tören Keşkeği Geleneği	1.035.41	14
Geleneksel Ocak ve Fırınlar/ Pişirme Usul ve Gelenekleri	1.035.09	5	Arabaşı Geleneği	1.035.42	1
Geleneksel Peynir Yapımı	1.035.10	7	Aşçılık Geleneği	1.035.43	1
Şerbet Kültürü	1.035.11	4	Reçel Yapımı ve Geleneği	1.035.44	2
Tarhana Yapım ve Geleneği	1.035.12	4	Lahmacun/Pide Kültürü	1.035.45	1
Yayık Kültürü ve Geleneği	1.035.13	2	Geleneksel Kömbe Yapımı	1.035.46	2
Kiler ve Ambar Gelenekleri	1.035.14	2	Kahvaltı Kültürü	1.035.47	1
Börek, Çörek Yapım Kültürü ve Geleneği	1.035.15	8	Piyaz Kültürü	1.035.48	1
Tirmis Kültürü	1.035.16	1	Döner Kültürü	1.035.49	2
Helva Kültürü	1.035.17	9	Sütlaç Kültürü	1.035.50	1
Yöresel Yemeklik Ot - Baharat Toplama ve Kullanım Gelenekleri	1.035.18	6	Pastırma Kültürü ve Gelenekleri	1.035.51	4
Türk Lokumu Kültürü	1.035.19	1	Sucuk Kültürü ve Gelenekleri	1.035.52	2
Telteli Tatlısı Geleneği	1.035.20	1	Turşu Kültürü ve Gelenekleri	1.035.53	1
Karsambaç	1.035.21	1	Erişte/Makarna Kültürü ve Gelenekleri	1.035.54	2
Saraylı	1.035.22	1	Hamsi Yemekleri Kültürü	1.035.55	1
Kabak Tatlısı Geleneği	1.035.23	1	Yoğurt Kültürü	1.035.56	2
Melengüççeği Tatlısı Geleneği	1.035.24	1	Sakatat Yemek Kültürü	1.035.57	1
Künefe Kültürü	1.035.25	1	Dondurma Kültürü	1.035.58	1
Höşmerim Kültürü	1.035.26	1	Eflani Hindi Bandırma ve Geleneği	1.035.59	1
Ceviz Ezmesi Tatlısı Geleneği	1.035.27	1	Pırtımpırt Yemeği Geleneği	1.035.60	1
Ankara Tava Geleneği	1.035.28	1	Pehlî Yemeği Kültürü	1.035.61	1
Yuvarlama Yemeği Geleneği	1.035.29	2	Çorba Kültürü	1.035.62	1
Bozbaş Yemeği Geleneği	1.035.30	1	Dolma/Sarma Kültürü	1.035.63	3
Kısır ve Batırık Günü Gelenekleri	1.035.31	2	Kuymak/Mıhlama Kültürü	1.035.64	1
Menteş Yemeği Geleneği	1.035.32	1	Yiyecek-İçecek Saklama Uygulama ve Gelenekleri	1.035.65	1
Kebap Kültürü	1.035.33	4	Siverek Tava Geleneği	1.035.66	1

Kaynak: Yazarlar tarafından UNESCO Türkiye Milli Komitesi 2023 yılı verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 5. Afyonkarahisar'ın Tescilli Coğrafi İşaretli Ürünleri

Coğrafi İşaretin Adı	Başvuru Tarihi	Tescil Tarihi	Tescil No	Tescil Türü	Başvuru Yapan
Türkmen El Halısı	21.06.1996	14.11.1997	9	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Pazırık El Halısı	21.06.1996	14.11.1997	10	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Süper İnce Kilim	21.06.1996	14.11.1997	24	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Bayat Türkmen Kilimi	28.04.2000	05.02.2001	29	Mİ	Bayat Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
Afyon Pastırması	31.12.2003	02.08.2005	73	Mİ	Afyonkarahisar TSO
Afyon Sucuğu	31.12.2003	02.08.2005	74	Mİ	Afyonkarahisar TSO
Şuhut Keşkeği	30.01.2017	11.12.2018	399	Mİ	Şuhut Belediyesi
Afyon Kaymaklı Ekmek Kadayıfı	15.08.2017	11.12.2019	473	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Dazkırı Halısı	02.10.2019	16.12.2020	629	Mİ	Dazkırı Belediyesi
Emirdağ Güveci	27.03.2020	19.01.2021	650	Mİ	Emirdağ Belediyesi
Afyon Lokumu	07.08.2017	25.01.2021	655	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyon İlibada Sarması/Afyon İlibada Dolması/ Afyonkarahisar İlibada Sarması/ Afyonkarahisar İlibada Dolması	09.06.2020	10.03.2021	689	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyonkarahisar Çullama Köfte	09.06.2020	17.03.2021	695	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyon Velense Hamur Aşısı/ Afyonkarahisar Velense Hamur Aşısı	09.06.2020	29.04.2021	737	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyon Kebabı	10.06.2020	29.04.2021	738	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyon Patlıcan Böreği	11.06.2020	29.04.2021	739	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyon Ağzıcaçık	11.06.2020	29.04.2021	740	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyon Bükmesi	11.06.2020	29.04.2021	741	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Emirdağ Kilimi	20.04.2020	30.04.2021	744	Mİ	Emirdağ Belediyesi
Emirdağ Dolgulu Köfte	19.03.2020	26.05.2021	769	Mİ	Emirdağ Belediyesi
Emirdağ Yumurtalı Pidesi	16.03.2020	26.05.2021	770	Mİ	Emirdağ Belediyesi
Emirdağ Koyun Yoğurdu	20.04.2020	06.09.2021	883	Mİ	Emirdağ Belediyesi
Afyonkarahisar Göce Köftesi/ Afyon Göce Köftesi	09.06.2020	15.11.2021	949	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Sandıklı Kapama Yemeği	11.03.2021	17.12.2021	972	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Sandıklı Saç Eti	11.03.2021	20.01.2022	996	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Sandıklı Kürek Helvası	11.03.2021	20.01.2022	1000	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Sandıklı Haşhaş Ezmesi	11.03.2021	20.01.2022	1001	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Afyonkarahisar Mercimekli Pilav/ Afyon Mercimekli Pilav	19.06.2021	23.05.2022	1120	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyonkarahisar Övmesi / Afyon Övmesi	19.06.2021	23.05.2022	1121	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Afyonkarahisar Hurma Baklavası / Afyon Hurma Baklavası	19.06.2021	23.05.2022	1122	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Dinar Taptama Köfte/ Dinar Taplama Köfte	07.04.2021	06.06.2022	1132	Mİ	Dinar Belediyesi
Afyon Keçesi	16.07.2021	25.07.2022	1175	Mİ	Afyonkarahisar TSO
Sandıklı Leblebisi	11.03.2021	20.10.2022	1242	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Afyonkarahisar Ak Pide/ Afyonkarahisar Tırnak Pidesi	19.06.2021	30.11.2022	1265	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Bolvadin Mantısı	09.08.2021	01.12.2022	1266	Mİ	Bolvadin TSO
Afyonkarahisar Haşhaşlı Katmer	19.06.2021	01.12.2022	1267	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Sandıklı Alacaşı	11.03.2021	30.01.2023	1329	Mİ	Sandıklı Belediyesi
Bolvadin Fırın Eti	09.08.2021	24.02.2023	1341	Mİ	Bolvadin TSO
Afyonkarahisar Nişan Kurabiyesi/ Afyonkarahisar Gelin Kurabiyesi	19.06.2021	01.05.2023	1349	Mİ	Afyonkarahisar Belediyesi
Çay İlçesi Vişnesi	21.10.2005	10.09.2007	91	MA	Çay Belediyesi
Afyon Mermeri	31.12.2003	10.07.2009	114	MA	Afyon TO
Afyon Kaymağı	31.12.2003	10.07.2009	115	MA	Afyon TO
Afyonkarahisar Patatesli Ekmeği	29.01.2018	30.07.2018	371	MA	Afyonkarahisar Belediyesi
Sultandağı Kirazı	18.10.2018	08.01.2021	644	MA	Sultandağı Kaymakamlığı
Sultandağı Gilli Kirazı	18.10.2018	08.01.2021	645	MA	Sultandağı Kaymakamlığı
Afyon Manda Yoğurdu/ Afyonkarahisar Manda Yoğurdu	16.07.2019	27.07.2021	808	MA	Afyonkarahisar TSO
Şuhut Patatesi	06.05.2021	05.04.2022	1060	MA	Şuhut Belediyesi

Mİ: Mahreç İşareti, **MA:** Menşe Adı, **TSO:** Ticaret ve Sanayi Odası, **TO:** Ticaret Odası

Tablo 6. Afyonkarahisar İline Ait Coğrafi İşaret Başvurusu Yapılmış Ürünler

Sıra	Coğrafi İşaretin Adı	Başvuru	Başvuru	Başvuru Yapan
		Tarihi	Türü	
1	İscehisar Mermer Kebabı	07.11.2022	Mahreç İşareti	İscehisar Belediyesi
2	Sandıklı Kâse Yoğurdu	08.08.2022	Mahreç İşareti	Sandıklı Belediyesi
3	Sandıklı Haşhaşlı Tahinli Pidesi	08.08.2022	Mahreç İşareti	Sandıklı Belediyesi
4	Sandıklı Haşhaşlı Katmeri	08.08.2022	Mahreç İşareti	Sandıklı Belediyesi
5	Sandıklı Haşhaş Yağı	08.08.2022	Mahreç İşareti	Sandıklı Belediyesi
6	Emirdağ Karacalar Üzümlü	12.06.2022	Mahreç İşareti	Emirdağ Belediyesi
7	Afyonkarahisar Haşhaş Ezmesi	10.01.2018	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
8	Afyon Tandır Çorbası	24.03.2021	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
9	Afyon Dana Tandır	24.03.2021	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
10	Afyon /Afyonkarahisar Dana Tandır	09.03.2023	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
11	Afyon /Afyonkarahisar Tandır Çorbası	09.03.2023	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
12	Afyon /Afyonkarahisar Sakala Çarpan Çorbası	13.03.2023	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
13	Afyon /Afyonkarahisar Palize	13.03.2023	Mahreç İşareti	Afyonkarahisar Belediyesi
14	Sandıklı Şeker Pancarı	08.08.2022	Menşe Adı	Sandıklı Belediyesi

Araştırmada ikincil kaynaklardan faydalanılmış ve verilerin toplanması için nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tekniği benimsenmiştir. Doküman-arşiv tekniği, kurum ve kuruluşların geçmişe yönelik tutulan veya mevcuttaki her türlü yazılı ve sözlü kayıtların incelenmesini kapsamaktadır (Kozak, 2014: 97). Bu doğrultuda, araştırmada ikincil veri kaynakları olarak Türk Patent ve Marka Kurumu Coğrafi İşaret Portalı ile UNESCO Türkiye Milli Komisyonu SOKÜM Ulusal Envanteri kullanılmıştır. Verilerin analizinde, sıklık analizden faydalanılmış ve elde edilen bulgular çeşitli değişkenler bakımından çapraz tablolar aracılığıyla ele alınmıştır.

4. Bulgular

4.1. Afyonkarahisar İli Coğrafi İşaretlerine İlişkin Bulgular

Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu coğrafi işaretli ürünler Tablo 5'te ele alınmıştır. Tablo doğrultusunda, ilin 2023 Mayıs ayı itibarıyla 39'u mahreç işareti ve sekizi menşe adı olmak üzere toplamda 47 ürüne ait coğrafi işaret aldığı görülmektedir. Coğrafi işaretli ürün sayısı, Afyonkarahisar'ın UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına dâhil olmasından önce 16 iken, gastronomi apoleti alındıktan sonra 29'u yiyecek-içecek grubunda olmak üzere 31 yeni ilave coğrafi işaretle birlikte üç kat artarak 47'ye çıkmıştır. Coğrafi işaret tescilli almış ürünlerin 39'u yiyecek-içecek ürünleri grubunda, geri kalan sekizi yiyecek-içecek ürünleri dışındaki diğer gruplarda yer almaktadır. Diğer taraftan, hem ilin sahip olduğu tüm coğrafi işaretli ürünler (47) içindeki başvuruların hem de yiyecek-içecek ürünleri grubundaki (37-9) başvuruların 17'si, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağ'ı gastronomi şehri için de başvuru sahibi olan, Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yapılmıştır. Afyonkarahisar iline ait coğrafi işaret için başvuru yapılan ürünler listesi Tablo 6'da yer verilmiştir. Tabloya göre, 2018-2023 yılları arasında 12'si mahreç işareti ve ikisi menşe adı olmak üzere toplamda 14 ürüne ilişkin Afyonkarahisar için coğrafi işaret başvurusu yapılmıştır. Bu ürünlerin

tamamı yiyecek-içecek grubunda olup yarısına ait coğrafi işaret başvuru süreci Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yürütülmektedir.

4.2. Afyonkarahisar İli SOKÜM Unsurlarına İlişkin Bulgular

Afyonkarahisar ilinin SOKÜM ulusal envanterine kayıtlı unsurlarına Tablo 7'de verilmiştir. Tablo doğrultusunda, Afyonkarahisar ilinin ulusal envanterde yer alan 35 gruptan sekizine ait, kayıtlı 16 farklı SOKÜM değerlerinin olduğu görülmektedir. SOKÜM gruplardaki kayıtlı unsur sayılarının çoğu incelendiğinde; geleneksel el sanatı ustalığı beş, Türk mutfak kültürü/geleneksel yiyecek-içecek yapımı ve toplumsal uygulamaları üç, dokuma sanatı ve gelenekleri iki, geleneksel toplantılar ve teşkilatlanmaları iki unsur ile sayıca öne çıkmıştır. Diğer dört alt grupta ise yalnızca birer adet SOKÜM unsuru Afyonkarahisar envanterine dâhil edilmiştir.

4.3. Afyonkarahisar İli Coğrafi İşaretli Yiyecek-İçecek Ürünlerinin SOKÜM Türk Mutfak Kültürü Unsurları ile Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın temel sorularına ilişkin bulgular Tablo 8 aracılığıyla ele alınmıştır. İlk soru kapsamında, Afyonkarahisar iline ait SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurlarındaki üç değere (kayıt kodu 02, 08 19) ait coğrafi işaretli ürün/ürünler incelendiğinde; aşure geleneğine yönelik herhangi bir coğrafi işarete sahip olunmadığı ancak geleneksel kaymak yapımına ait "Afyon Kaymağı" ile Türk lokum kültürüne ait "Afyon Lokumu" coğrafi işaretlerinin alındığı görülmektedir. Başka bir deyişle, Afyonkarahisar iline ait SOKÜM Türk Mutfak Kültürü Ulusal Envanterinde kayıtlı 3 unsur yer almasına karşın bu unsurlara yönelik 2023 yılı Mayıs ayına kadar sadece 2 ürün için coğrafi işaret alınmış ve hâlihazırda tescil başvurusu yürütülen ürün(ler) de bulunmamaktadır. İkinci soru kapsamında, Afyonkarahisar

ilinin sahip olduğu yiyecek-içecek grubundaki 39 coğrafi işaretli üründen 31'inin Ulusal SOKÜM Ulusal Türk Mutfak Kültürü envanterindeki 18 farklı unsur altında kayıtlı olabileceği tespit edilmiştir. Bu unsurdan 2'si (Geleneksel kaymak yapımı-1.035.08, Türk lokum kültürü-1.035.19) hâlihazırda Afyonkarahisar adına kayıt altına alınmıştır. Üçüncü soru kapsamında, Afyonkarahisar ili için coğrafi işaret başvurusu yapılmış 14 üründen 9'unun, yine SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurları altında kayıtlı olabileceği belirlenmiştir. İlgili ürünlerin, Ulusal SOKÜM Ulusal Türk Mutfak Kültürü envanterindeki 6 farklı unsur altında toplanabileceği, bu unsurlardan 5'ine yönelik Afyonkarahisar'a ait coğrafi işaretli ürünlerin var olduğu ancak başvuru süreçleri tamamlanması durumunda Çorba Kültürü (1.035.62) SOKÜM unsuruna ait ilk defa bir coğrafi işarete sahip olunacağı ortaya çıkmıştır. Bu sayede, Afyonkarahisar'a ait toplamda yiyecek-içecek grubundaki potansiyel 53 coğrafi işaretli üründen 38'inin Ulusal SOKÜM Türk Mutfak Kültürü Envanteri (19/62 unsur) ile uyumlu olabileceği görülmektedir.

5. Sonuç ve Öneri

UNESCO Gastronomi Şehri Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu uluslararası bu apolet sayesinde coğrafi işaretli yiyecek-içecek ürünlerinin SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurları ile uyumunun karşılaştırılabilir olarak ele alındığı bu araştırmada, birtakım önemli sonuçlara erişilmiştir. Araştırmada ilk olarak coğrafi işaretler ve SOKÜM açısından Afyonkarahisar ilinin mevcut durumuna yönelik

sonuçlar ortaya konmuştur. Bu kapsamda, Afyonkarahisar ilinin coğrafi işaret aldığı yaklaşık her altı üründen beşinin yiyecek-içecek grubunda yer aldığı ve toplamda 47 coğrafi işarete sahip olduğu; bununla birlikte tamamı yiyecek-içecek grubunda yer alan 14 ürün için de coğrafi işaret sürecinin yürütüldüğü tespit edilmiştir. SOKÜM Ulusal Envanterinde ise Afyonkarahisar iline ait, sekiz grup altında 16 SOKÜM değerlerinin kayıtlı olduğu ve bunların yalnızca 3'nün Türk Mutfak Kültürü unsurları arasında yer aldığı belirlenmiştir. Afyonkarahisar'a ait coğrafi işaret sayısı, Türkiye'deki il başına düşen ortalama coğrafi işaretli ürün sayısına (16,3) göre yüksek iken; Türkiye'nin ilk UNESCO Gastronomi Şehri Gaziantep'e (101 ürün) göre düşük ancak ikinci UNESCO Gastronomi Şehri Hatay'a (22 ürün) göre yüksektir. Diğer taraftan, hem il başı ortalama kayıtlı SOKÜM unsur sayısı (17,2) hem de SOKÜM Ulusal Envanterine göre kayıt yaptırılan grup sayısı (35) bakımından Afyonkarahisar'daki mevcut durum Türkiye ortalamasının altındadır. Bu iki sonuç, Afyonkarahisar ilinde coğrafi işaretler ve SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurları açısından çalışmaların aynı önem/öncelik düzeyinde yürütülmediğinin ilk işareti olarak kabul edilebilir.

Afyonkarahisar'ın sahip olduğu coğrafi işaretler ile SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurları arasındaki uyum düzeyinin yüksek olmasına rağmen il adına kayıtlı SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurları sayısının üç ile sınırlı kalması ve yalnızca ikisine yönelik coğrafi işaretin bulunması, araştırmada elde edilen ikinci ve en önemli

Tablo 7. Afyonkarahisar'ın SOKÜM Ulusal Envanterine Kayıtlı Unsurları

Sıra No	Unsur Grup Başlıkları	Unsur Grup Başlık Kodları	Unsurlar	Grup Başlık ve Unsur Kodları	İl Envanteri / Yerel Uygulamaları	İl Envanteri / Yerel Uygulama Kodları
52			Keçecilik	1.002.06	Keçecilik	1.002.06/03
120			Çömlekçilik	1.002.18	Çanak çömlek yapımı	1.002.18/03
168	Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkarlık)	1.002	Semercilik	1.002.34	Semercilik	1.002.34/03
179			Saraçlık	1.002.35	Saraçlık	1.002.35/03.01
180			Saraçlık	1.002.35	Komşuculuk	1.002.35/03.02
237			Kilim dokuma geleneği	1.004.01	Kilim dokumacılığı	1.004.01/03.01
238	Dokuma sanatı ve gelenekleri	1.004	Kilim dokuma geleneği	1.004.01	Kökboyalı Bayat kilimi dokumacılığı	1.004.01/03.02
334	Geleneksel giyim kuşam yapımıcılığı ve kullanım gelenekleri	1.005	Geleneksel ayakkabı yapım ustalığı	1.005.01	Yemencilik	1.005.01/03
394	Oya/nakış işleme, dikiş ve örgü gelenekleri	1.006	İşleme ve nakış sanatı	1.006.03	Kanaviçe	1.006.03/03
477	Geleneksel toplantılar ve teşkilatlanmalar	1.009	Barana, sıra gecesi, yâren vb. geleneksel sohbet toplantıları	1.009.01	Gezekler	1.009.01/03.01
478			Barana, sıra gecesi, yâren vb. geleneksel sohbet toplantıları	1.009.01	Sohbet geleneği/Yaran	1.009.01/03.02
739	Takvime bağlı inanış, kutlama ve gelenekler	1.022	Hıdırellez	1.022.02	Hıdırellez	1.022.02/03
891	Halk Ozanlığı geleneği	1.027	Âşıklık geleneği	1.027.03	Âşıklık	1.027.03/03
1111			Aşure Geleneği	1.035.02	Sultan Divani ve şifalı aşure günü	1.035.02/03
1160	Türk mutfak kültürü/ geleneksel yiyecek-içecek yapımı ve toplumsal uygulamaları	1.035	Geleneksel kaymak yapımı	1.035.08	Afyon kaymağı	1.035.08/03
1200			Türk lokumu kültürü	1.035.19	Lokum geleneği	1.035.19/03

Tablo 8. SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü Unsurları ile Afyonkarahisar Coğrafi İşaretli Ürünler Karşılaştırması

#	Unsur Adı	Kodu	Coğrafi İşaret Adı (Tescilli)	Coğrafi İşaret Başvurusu Yapılan Ürünler
1	Aşure Geleneği	1.035.02	-	-
2	Ekmek Kültürü	1.035.07	Afyonkarahisar Patatesli Ekmeği, Afyonkarahisar Övmesi/ Afyon Övmesi	-
3	Geleneksel Kaymak Yapımı	1.035.08	Afyon Kaymağı	-
4	Geleneksel Ocak ve Fırınlar/ Pişirme Usul ve Gelenekleri	1.035.09	Bolvadin Fırın Eti, Emirdağ Güveci, Sandıklı Alacaşı, Sandıklı Kapama Yemeği, Sandıklı Saç Eti	Afyon/Afyonkarahisar Dana Tandır, Afyon Dana Tandır
5	Börek, Çörek Yapım Kültürü ve Geleneği	1.035.15	Afyon Ağzıaçık, Afyon Bükmesi, Afyonkarahisar Haşhaşı Katmer, Afyon Patlıcan Böreği, Afyonkarahisar Nişan Kurabiyesi/Afyonkarahisar Gelin Kurabiyesi	Sandıklı Haşhaşı Katmeri
6	Helva Kültürü	1.035.17	Sandıklı Kürek Helvası	-
7	Türk Lokumu Kültürü	1.035.19	Afyon Lokumu	-
8	Yuvarlama Yemeği Geleneği	1.035.29	Afyonkarahisar Göce Köftesi/ Afyon Göce Köftesi	-
9	Kebap Kültürü	1.035.33	Afyon Kebabı	İscehisar Mermer Kebabı
10	Mantı Kültürü	1.035.35	Bolvadin Mantısı	-
11	Köfte Kültürü	1.035.37	Afyonkarahisar Çullama Köfte, Dinar Taptama Köfte/Dinar Taplama Köfte, Emirdağ Dolgulu Köfte	-
12	Pilav Başı Geleneği	1.035.39	Afyonkarahisar Mercimekli Pilav/ Afyon Mercimekli Pilav	-
13	Tören Keşkeği Geleneği	1.035.41	Şuhut Keşkeği	-
14	Lahmacun/Pide Kültürü	1.035.45	Afyonkarahisar Ak Pide	Sandıklı Haşhaşı Tahinli Pidesi
15	Pastırma Kültürü ve Gelenekleri	1.035.51	Afyon Pastırması	-
16	Sucuk Kültürü ve Gelenekleri	1.035.52	Afyon Sucuğu	-
17	Erişte/Makarna Kültürü ve Gelenekleri	1.035.54	Afyon Velense Hamur Aşı/Afyonkarahisar Velense Hamur Aşı	-
18	Yoğurt Kültürü	1.035.56	Afyon Manda Yoğurdu/ Afyonkarahisar Manda Yoğurdu, Emirdağ Koyun Yoğurdu	Sandıklı Kâse Yoğurdu
19	Çorba Kültürü	1.035.62	-	Afyon/Afyonkarahisar Tandır Çorbası, Afyon/Afyonkarahisar Sakala Çarpan Çorbası, Afyon Tandır Çorbası
20	Dolma/Sarma Kültürü	1.035.63	Afyon İlibada Sarması/ Afyon İlibada Dolması/ Afyonkarahisar İlibada Sarması/Afyonkarahisar İlibada Dolması	-

sonuçtur. Bu durumun nedeni, Afyonkarahisar'ın SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurlarının sadece 1-Aşure geleneği, 2-Geleneksel kaymak yapımı, 3-Türk lokumu kültürü ile sınırlı kalması ve aşure geleneğinde henüz bir coğrafi işarete sahip olmamasıdır. İkinci önemli etken faktör, coğrafi işaretli yiyecek-içecek grubundaki ürünlerin henüz il adına kayıtlı olmayan ancak ulusal envanterdeki SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurlarından 15'i ile uyumlu olmasıdır (mevcut kayıt durumuna göre beş kat daha fazla). Tescil süreci devam eden başvuru aşamasındaki coğrafi işaretler ile Afyonkarahisar ilinin SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurları ile uyumluluğu daha da artacaktır. Çünkü ilave coğrafi işaretli ürünler ile SOKÜM Türk Mutfak Kültürü unsurlarının uyumluluğu toplamda 19'a çıkacaktır. Bu durum Afyonkarahisar mutfak kültürüne ait coğrafi işaretlerin doğrudan referans gösterilerek SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurlarındaki kayıt sayısını üçten 20'ye çıkartmasına olanak tanımakta ve aslında Afyonkarahisar'ın Türk Mutfak Kültüründen

ne kadar çok ortak izler taşıdığını da ortaya koymaktadır. Ancak Afyonkarahisar için iki önemli değişken olarak coğrafi işaret ve SOKÜM değerleri arasındaki uyumun yüksekliğine rağmen, Afyonkarahisar ilinin yiyecek-içecek grubundaki coğrafi işaretleri ile ulusal envanterdeki SOKÜM Türk Mutfak Kültürüne kayıtlı unsurlarının sayısı aynı doğrultuda, çeşitlilikte ve çoklukta değildir. Çünkü Afyonkarahisar'ın UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na gastronomi alanında dâhil olmasıyla birlikte coğrafi işaretli ürünlerin sayısı yaklaşık üç katına çıkarken aynı dönemde SOKÜM Ulusal Envanterine kayıtlı unsur sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Elde edilen bu sonuç da, Afyonkarahisar ilinde coğrafi işaretler ve SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurları açısından çalışmaların eş güdümlü yürütülmediğinin ikinci göstergesi niteliğindedir. Araştırma kapsamında, UNESCO Gastronomi Şehri Afyonkarahisar'ın sahip olduğu uluslararası bu apoletle birlikte gastronomik değerlerinin sürdürülebilir yönetimi açısından birtakım öneriler getirilmiştir. Bunlar:

UNESCO Yaratıcı Şehir Ağı gastronomi şehri apoletin sürdürülebilirliği için coğrafi işaretler ve SOKÜM unsurları birlikte değerlendirilmeli, ilin sahip olduğu mutfak kültürünü oluşturan öğelere ilişkin coğrafi işaretler ile SOKÜM'ün alt grubu Türk Mutfak Kültürü unsurlarının sayısını artırmaya yönelik çalışmalar eş zamanlı yürütülmelidir.

Afyonkarahisar Belediyesi ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak iki ayrı kurum/kuruluş tarafından yürütülen UNESCO Yaratıcı Şehir Ağı gastronomi şehri apoleti ile SOKÜM Ulusal Envanterinin il kayıtları için paydaşlar eş güdümlü çalışmalar yürütülmelidir. Coğrafi işaretlere sahiplik açısından yüksek düzeyde destek veren Afyonkarahisar Belediyesi, ulusal envanterdeki ile ait SOKÜM Türk Mutfak Kültürü kayıtlı unsur sayısının artırılmasına da katkılar sunmalı, öncülük etmelidir.

Afyonkarahisar'ın sahip olduğu ancak SOKÜM Ulusal Envanteri Türk Mutfak Kültürü unsurları arasında henüz yer almayan mutfak kültürü öğeleri için UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na öneri(ler)de bulunulmalı, hem SOKÜM envanterine kayıtlı unsur sayısı artırılmalı hem de ulusal envanterde karşılık bulamayan coğrafi işaretler için SOKÜM uyumluluğu sağlanmalıdır.

Coğrafi işaretler ile SOKÜM Ulusal Envanter Türk Mutfak Kültürü unsurlarının uyumluluk düzeyini artırmak için Afyonkarahisar'ın sahip olduğu ancak henüz coğrafi işaret başvurusu yapılmamış yiyecek-içecek grubundaki ürünlere ait tescil süreçleri başlatılmalıdır. Bu kapsamda öncelikle maksimum çeşitlilik yöntemi izlenerek en farklı veya henüz coğrafi işarete sahip olunmayan SOKÜM unsurlarına yönelik en çok sayıda coğrafi işaret başvurusu yapılmalıdır.

Etik Beyan: Bu çalışmada kullanılan veriler ikincil kaynaklardan elde edildiğinden etik kurul raporu gerekmemiştir. Aksi bir durumun tespiti halinde TO&RE Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı %50, 2. Yazarın katkı oranı ise %50'dir.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akay, A. S. (2006). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tarih Araştırmalarında Kaynak Olma Özelliği, *Milli Folklor*, 18(70), 38-58.
- Akgöz, E., Göral, R. & Tengilimoğlu, E. (2016). Turistik Ürün Çeşitlendirmenin Sürdürülebilir Destinasyonları Açısından Önemi, *Akademik Bakış Dergisi*, 55, 397-407.
- Ayvacı, H. (2018). *Türkiye'deki Turizm Animasyonlarında Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Baytok, A. & Boyraz, M. (2020). Termal Otellerde Çevre Yönetimi: Belirleyiciler ve Avantajlar Üzerine Bir Model Önerisi, *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 123-144.

- Baytok, A. & Boyraz, M. (2021). Otel İşletmelerinde Çevre Yönetim Sistemi Engelleycileri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 1927-1944, <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.827>
- Bailey, G. & Peoples, J. (1998). *Introduction to Cultural Anthropology*. Wadsworth Publishing, San Francisco.
- Brumann, C. (1999). Writing for Culture: Why a Successful Concept Should Not Be Discarded, *The University of Chicago Press Journals: Current Anthropology*, 40(S1), 1-27, <https://doi.org/10.1086/200058>
- Cengiz, F. (2012). Üçüncü Yaş Turistlere Yönelik Turistik Ürün Analizi: *Alanya Uygulaması*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Antalya.
- Demir, M. & Demir, Ş. (2004). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Futbol Turizmi: Antalya Bölgesinde Bir Araştırma, *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 94-116.
- Du Rand G. E., Heath E. & Alberts N. (2003). The Role of Local and Regional Food in Destination Marketing: A South African Situation Analysis, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 14(3), 97-112, https://doi.org/10.1300/J073v14n03_06
- Hacıoğlu, N. (2000). *Turizm Pazarlaması*, Vipaş A.Ş., Bursa.
- Hacıoğlu, N. & Avcıkurt, C. (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Harris, M. (1975). *Culture, People, Nature: An Introduction to General Anthropology*. Thomas Y. Crowell, New York.
- Hewison, R. (1989). *Heritage Interpretation*, Belhaven Press, London.
- Kaplan, A. (2018). *Gastronomi Turizminin Gıda Seçiminde Neofobi-Neofili Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Kesici, M. (2012). Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 33-37.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayın Teknikleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, M. & Kızıllırmak, İ. (2006). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi: Kültür ve Turizm Müdürleri Görüşlerine Dayalı Bölgesel Yaklaşımlar, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 51-75.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (Mayıs, 2023). *Gastronomi Şehri Afyonkarahisar*. <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63518/gastronomi-sehri-afyonkarahisar.html> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Linton, R. (1936). *The Study of Man: An Introduction*. D. Appleton-Century, New York.
- Mckercher, B. & Du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Routledge, New York.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Oğuz, M.Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği. *Milli Folklor*, 82, 6-12.
- Okuyucu, A. (2011). *Osmaneli İlçe Merkezinde Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara.
- Özdemir, N. (2009). Turizm ve Edebiyat. *Milli Folklor*, 82, 32-49.
- Pehlivan, A. (2015). *Açık ve Örgün Eğitim Sosyal Bilimler Ders Kitapları ve Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Miras Öğelerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim

- Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Eskişehir.
- Saçlı, Ç. (2016). *Destinasyon Tercihinde Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Kültür Turisti Tipolojisi Açısından Önemi: Konya Örneği*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Konya.
- Sınai Mülkiyet Kanunu (2016) Kanun Numarası: 6769, Resmi Gazete Sayısı: 29944, Tarihi: 10.01.2017.
- Taştan H. & İflazoğlu N. (2018). Hatay'ın UNESCO Gastronomi Şehri Olması ile İlgili Yerel Restoran İşletmelerinin Farkındalığının Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/Special Issue 3, 384-393, <https://www.doi.org/10.21325/jotags.2018.262>
- Türk Dil Kurumu (Haziran, 2022). *Güncel Türkçe Sözlükler*, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.06.2022.
- Timothy, D.J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*, Channel View Publications, Bristol.
- Türk Patent (Türk Patent ve Marka Kurumu) (Mayıs, 2023a). Geleneksel Ürün Adı. <https://ci.turkpatent.gov.tr/sayfa/geleneksel-urun-adi-nedir> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Türk Patent (Türk Patent ve Marka Kurumu) (Mayıs, 2023b). *Coğrafi İşaret Veri Tabanı*. <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Türk Patent (Türk Patent ve Marka Kurumu), (Mayıs, 2023c). *Coğrafi İşaret Tescil Sahipleri İstatistikleri*. <https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationOwners> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Türker, A. & Çelik, İ. (2012). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 86-98.
- Türkiye Kültür Portalı (Kasım, 2023). *Termalin Başkenti Afyonkarahisar*. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/TurizmAktiviteleri/termalin-baskenti-afyonkarahisar#:~:text=Afyonkarahisar%2C%20donan%20fizik,N%20TERMAL%20BA%20EKEN-T%20dir,E2%80%A6> Erişim Tarihi: 30.11.2023.
- Tylor, E.B. (1871). *Primitive Culture: Researches into The Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. John Murray, London.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), (Haziran, 2022). *Use of the Emblem of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, <http://www.unesco.org/culture/ich/en/emblem>, Erişim Tarihi: 05.06.2022.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Creative Cities Network, (Mayıs, 2023). *About*, <https://en.unesco.org/creative-cities/home> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Intangible Cultural Heritage, (Mayıs, 2023). *Intangible Heritage Domains*, <https://ich.unesco.org/en/intangible-heritage-domains-00052> Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Usal, A. & Kuşluvan, Z. (2002). *Davranış Biçimleri, Sosyal Psikoloji*. Barış Yayınları, İzmir.
- Yeşilbursa, C.C. (2011). *Sosyal Bilgilerde Miras Eğitiminin Öğrencilerin Somut Kültürel Mirasa Karşı Tutumlarına ve Akademik Başarılarına Etkisi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.